

Издөнүүчү Байиева Бегайым Абдугапаровнанын «Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун технологиялары (орто мектептин мисалында)» деген темадагы кандидаттык диссертациялык иши боюнча И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражаны изденип алуу үчүн уюштурулган Д13.23.673 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын

БҮТҮМҮ

Эксперттик комиссиянын мүчөсү педагогика илимдеринин доктору, доцент А.С.Мукамбетова:

Издөнүүчү Байиева Бегайым Абдугапаровнанын «Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун технологиялары (орто мектептин мисалында)» деген темадагы кандидаттык диссертациялык ишин карап чыгып, төмөнкүдөй чечимге келди:

1.Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши:

Сунуш кылынган кандидаттык диссертация диссертациялык кеңештин (Д13.23.673) профилине туура келет. Иште адистикке туура келүүчү А.Осмоновдун поэмаларын орто мектепте окутуунун технологиялары каралып, ал азыркы учурдун талабында турган окутуунун методикаларын жетекчиликке алуу менен аткарылган. Иште аталган багыттагы А.Осмоновдун поэмаларын окутуунун технологияларын изилдөө маселеси көтөрүлгөн.

2.Иштин максаты катары - орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун технологияларын илимий-теориялык негизде иштеп чыккан жана педагогикалык тажрыйбада текшерилип, натыйжалуулугу аныкталган. Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү **милдеттерди** аткаруу менен чечилген:

1.Орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде жалпы «поэма», Алыкул Осмоновдун поэмаларын окуу программаларындагы, окуу китептериндеги берилиши жана ордун, проблемалары, өзгөчөлүктөрү, ааламдашуу доорундагы акындын поэмаларын үйрөнүүнүн максаты, милдеттери аныкталган.

2.Орто мектепте Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологияларды колдонуу менен окутуунун илимий-методикалык өбөлгөлөрүнө анализ жасоо менен аныкталган.

3. Орто мектептерде Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун натыйжалуу формаларын, каражаттарын, методдорун, ык-машыгууларын жана сабактардын формалары менен типтерин аныктап, практикага сунуш кылынган.

4. Изилдөөдөн алынган натыйжа, тыянактарды эксперименттик сыноолордон өткөрүлгөн.

Диссертациянын изилдөө объектиси. Орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологиялар менен окутуу процесси.

Изилдөөнүн методдору Изденүүчү изденүү учурунда тажрыйба жүргүзүүнүн методдорун ынанымдуу пайдаланган да ал диссертациянын милдеттерин заманбап шарттар менен кароого мүмкүнчүлүк берген. Иште изденүүчү сунуштаган статистикалык талдоолор адекваттуу иштелген, практикада колдонууга ыңгайлуу ык-усулдар чагылдырылган жана ал методдор ар бир милдеттин аткарылышына ылайык келет.

Диссертациялык теманын актуалдуулугу

Тандалып алынган теманын өзү актуалдуу. Проблеманы изилдөөдө маселенин тарыхый хронологиялык жагы системалуу изилденген. Себеби Алыкул Осмоновдун поэмалары согуш учурунда жана согуштан кийин жазылып, кыргыз профессионал адабиятына жаңыча стиль, жаңы ой жүгүртүүнү алып келди. Акындын поэмаларына гана мүнөздүү жаңылыктар: башка поэмаларда алардын каармандары сөзсүз ошол учурдун типтүү өкүлдөрү болушканы менен акындардын негизги ою жалпы адам менен окуяга бурулгандыктан жеке адам катары индивидуалдаштырылган ачык мүнөзгө ээ боло албагандыктан каарман массага аралашканда алардын арасына типтүү, жалпы көрүнүштөргө сиңип кетип, өзүнчө бөлүнүп көрүнө албай калышчу. Алыкул Осмонов ушул кемчиликти жарып өтүп конкреттүү адам тагдырын, анын ички дүйнөсүн–ачык, даана сүрөттөп, индивидуалдуу мүнөз түзүү аркылуу типтүү кырдаалдар менен типтүү көрүнүштөргө чыгууга жетише алгандыгы менен актуалдуу.

Диссертацияда коюлган милдеттердин ар бирин чечүү зарылдыгын негиздөө аракети канааттандыраарлык деп эсептөөгө болот. Темага байланыштуу илимий адабияттардагы маалыматтарга анализ жүргүзүүнүн даражасы жогорку деңгээлде. Жогоруда айтылгандардын негизинде изденүүчү тарабынан жүргүзүлгөн илимий-изилдөө актуалдуу маселеге арналып, өз учурунда жазылган деп корутундулоого болот.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу Орто мектептерте Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологиялар

менен окутуунун ыкмалары, жолдору, каражаттары адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип алгачкы жолу иштелип чыккан; Алыкул Осмоновдун поэмаларын орто мектептерде үйрөтүүнүн тарыхына обзор берилген. Алыкул Осмоновдун поэмаларынын окуу программаларында, окуу китептеринде берилиши көрсөтүлгөн; Алыкул Осмоновдун поэмаларын инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча методисттердин, мугалимдердин тажрыйбалары жалпыланган жана жаңы технологиялар менен Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, натыйжалуу деп саналган жолдор жана ыкмалар практикага сунушталган.

Диссертацияда чыгарылган ар бир илимий жыйынтыктын (жобонун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жаңылыгынын деңгээли

1-жыйынтык жаңы, себеби орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде жалпы «поэма», Алыкул Осмоновдун поэмаларын окуу программаларындагы, окуу китептериндеги берилиши жана орду, проблемалары, өзгөчөлүктөрү, ааламдашуу доорундагы акындын поэмаларынын педагогикалык, эстетикалык функциялары иштелип чыккан;

2-жыйынтык, жарым-жартылай жаңы, себеби Алыкул Осмоновдун поэмаларын окуучуларга үйрөтүүнүн методикалык негиздери буга чейин да иштелген.;

3-жыйынтык жаңы, себеби Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуу боюнча адабият мугалимдеринин иш тажрыйбалары изилденген;

4-жыйынтык жаңы, себеби, орто мектептердин окуучуларына Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологияларды колдонуп окутууда адабият мугалимине зарыл болуучу педагогикалык-дидактикалык, психологиялык, тилдик методологиялык негиздери иликтенген;

5-жыйынтык жаңы, себеби орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологиялар боюнча окутууну мындан ары өркүндөтүү боюнча сунуштар киргизилген.

Алынган жыйынтыктын практикалык баалуулугу

Орто мектептерде Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технология менен окутуунун методикасы иштелип чыгып, интерактивдүү сабактардын үлгүлөрү, аларды аткаруу жолдору, методдору жалпы кыргыз адабиятын изилдөөчүлөргө, мугалимдерге окуу-усулдук жактан таяныч болуп, окуу методикалык жактан окуу курал жазууга багыт берет.

Диссертациянын материалдары төмөндөгү документтерде, материалдарда жана иштелмелерде колдонулган:

Изилденген тема боюнча илимий-практикалык конференцияларда докладдар жасалган, макалалар жазылган. Улуттук аттестациялык комиссия талап кылган басылмаларда чагылдырылган, педагогикалык эксперименттерде текшерилген.

Байиева Бегайым Абдугапаровнанын диссертациясынын материалдарын ишке ашыруунун жыйынтыктары төмөнкүдөй натыйжалар алынган: Иште Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун технологиялары боюнча илимдин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ маселелерди камтып, азыркы мезгилде мектеп мугалимдеринин Алыкул Осмоновдун поэмалары аркылуу орто мектептин окуучуларынын чыгармачылык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө тиешелүү айрым ык – усулдар менен катар жаңы технологияларды, окутуунун жаңы формаларын окуу процессине жайылтуу аракети көрүлгөндүгү менен алгылыктуу болуп эсептелет. Ал Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуу технологиясы боюнча илимий жактан негизделген төмөнкүдөй теориялык натыйжаларды берет:

1-натыйжа: орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде жалпы «поэма», Алыкул Осмоновдун поэмаларын окуу программаларындагы, окуу китептериндеги берилиши жана ордун, проблемаларын, өзгөчөлүктөрүн, ааламдашуу доорундагы акындын поэмаларын педагогикалык, эстетикалык функциялары иштелип чыккан.

2-натыйжа: Алыкул Осмоновдун поэмаларын окуучуларга үйрөтүүнүн методикалык негиздери иштелип чыккан.

3-натыйжа: Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуу боюнча адабият мугалимдеринин иш тажрыйбалары анализге алынган.

4-натыйжа: орто мектептердин окуучуларына Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологияларды колдонуп окутууда адабият мугалиминин зарыл болуучу педагогикалык-дидактикалык, психологиялык, тилдик методологиялык негиздери иштелген.

5-натыйжа: орто мектептердин кыргыз адабияты предметинде Алыкул Осмоновдун поэмаларын жаңы технологиялар боюнча окутууну мындан ары өркүндөтүү боюнча боюнча сунуштар киргизилген.

Изилдөөнүн негизги мазмуну төмөндөгү эмгектерде чагылдырылган:

1. **Байиева, Б. А.** «Алыкул Осмоновдун «Голубай сынчы» поэмасын окутуунун жаңы технологиялары». [Текст] / Б.А.Байиева // КУМУ, НОТ.–Ош, 2020. № 3, (69). –56-61-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=44663347>
2. **Gulzat Tolonova, Gulnas Borubekova, Busharipa Ukueva, Begaym Baiieva** Teaching of the Theme «Manas and Manastelling Skill» dy Critical Thinking Method Strategies (соавтор) Open Journal of Mobern lingusticz. [Текст] / **Begaym Baiieva**//–November 20. 2020.-675-684 стр. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=103723>
3. **Сакиева, С.С., Орозбаева, А.Ы., Асаналиева, М.М., Байиева, Б.А.** Исследование методики преподавания кыргызского языка в начальных класса. [Текст] / С.С.Сакиева, А.Ы. Орозбаева, М.М. Асаналиева, Б.А.Байиева // Научный потенциал. ЧУ «Научно-исследовательский институт педагогики и психологии» 2021. № 3 (34) С. 94-99. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46488859>
4. **Байиева, Б.А.** А. Осмоновдун «Ким болду экен?» поэмасындагы инсандык сапаттарды калыптандыруунун технологиялары. [Текст]/Байиева Б.А.// ОшМУ, Жарчы. – Ош, 2021. Т.2. №4.–57-63 бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=47956203>
5. **Байиева Б.А.** А. Осмоновдун «Эшимкандын тереги» поэмасынын окут. технологиялары аркылуу окуучулардын инсандык сапаттарын калыптандыруу. [Текст] // Б.А.Байиева // КУМУ, НОТ.–Ош, 2021. № 3, (72). –129-135-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=48519436>
6. **S.S.Sakieva.A.Y.Orozbaeva,B.B. Bayieva.** Study of the Metholodogy of Teaching the Kyrgyz Language in Primary school. [Текст]// S.S.Sakieva.A.Y.Orozbaeva,B.B. Bayieva// Жарчы –Жусуп Баласагын ат.КУУ,–2021.Атайын чыгарылыш. –423-426 бб. https://lib.knu.kg/files/2021/VKNU2021_Spec_1.pdf
7. **Байиева, Б.А.** А.Осмоновдун «Майдын түнү» поэмасын окутуунун жаңы технологиялары. [Текст] /Байиева Б.А.// ОшМУ, Жарчы. –Ош, 2022. Атайын чыгарылыш.–430-438- бб. <https://base.oshsu.kg/univer/temp/url/ilim/2021-s4-4-2.pdf>
8. **Байиева, Б.А.** Адабий окууда окуу жана түшүүнүнү үйрөтүү технологиялары. [Текст]/ Сакиева, С.С., Алиева Р.А., Б.А.Байиева // ЖАМУ, Жарчы, №2 , –Жалал-Абад 2022, –450-456 бб. <http://jagu.kg/view/vestnik>
9. **Zhyldyz Ismanalieva, Gulmira Zhutanova, Busharipa Ukueva, Begaiym Baiieva.** Professional Education Features in the Credit Conditions of Teaching. [Текст]/ Zhyldyz Ismanalieva, Gulmira Zhutanova, Busharipa Ukueva , Begaiym

Bayieva.// Journal of Positive School Psychology. –November 20. 2022. – 675-684 стр. <https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/3356/2189>

10.Байиева, Б.А. А.Осмоновдун «Женишбек» поэмасын окутуунун технологиялары. [Текст]/ Б.А.Байиева // КУМУ, НОТ.–Ош, 2022. № 3, (75). –129-135-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=49900627>

11.Байиева, Б.А., Кадырова Т.Р., А.Осмоновдун «Өлүп тирилгендер» поэмасын окутуунун технологиялары. [Текст]/ /Байиева Б.А., Кадырова Т.Р. – Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана.–Бишкек, 2023. № 3, 255-256 бб. <http://www.science-journal.kg>

12.Байиева, Б.А., Сакиева, С.С. А.Осмоновдун «Голубай сынчы» поэмасын окутууда окуучунун өздөштүрүүсүн текшерүүдөгү деңгээлдик тапшырмалар менен иштөө технологиялары. [Текст]/ Байиева Б.А. // Вестник. –филиал РГСУ, –2023. –№1.–74-80 бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=54597494>

Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши. Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максат милдеттерине дал келет.

Айрым мүчөлүштүктөр:

1.) Иштин киришүүсүндө КР Билим берүү жана илим министрлиги иштеп чыккан нормативдик документтер, предметтик стандарттар жетекчиликке алынды (14-бет) айтылат. Бирок ал нормативдик документтердин орду иштин мазмунунда толук көрсөтүлгөн эмес.

2) 1-баптын 2-бөлүмүндө “Чет элдик жана Ата Мекендик адабияттардагы “технология” түшүнүгү жана анын билим берүүдөгү орду жана аны өркүндөтүүнүн зарылдыгы” деп аталганы менен технологияны өркүндөтүүнүн зарылдыгы толук ачылбай калган.

3) Грамматикалык жана стилдик катаалар өтө көп. Орунсуз кайталоолор көп кездешет. Мисалы 21-бетте Профессионал жазма адабияттын биринчи өкүлдөрүнүн катарына деген жерге М.Алыбаевди 3 жолу кайталап жазган. Мындай кайталоолор диссертациянын көпчүлүк жеринде кездешет.

Жогоруда айтылган мүчөлүштүктөр иштин жалпы мазмунуна терс таасирин тийгизбейт. Диссертациялык изилдөө иши жалпы билим берүүчү мектептердеги башталгыч класстын окуучуларынын чыгармачылык компетенттүүлүгүн адабий көркөм текст аркылуу өнүктүрүүгө арналган кыргыз педагогикасындагы мезгил талабына ылайык иштелип чыккан эмгек болуп саналат.

Жетектөөчү уюмду, расмий оппоненттерди дайындоо жөнүндө сунуштун негиздүүлүгү

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы жетектөөчү мекеме катары Ош МПУнун Башталгыч, мектепке чейинки билим берүүнүн теориясы жана усулу кафедрасын сунуштайт. Аталган кафедрада сунушталган илимдин тармагы боюнча илимдин доктору, кандидаттары: Зулуев Б.Б.-педагогика илимдеринин доктору, профессор (13.00.01), Касымбеков Э.А.-педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01), Миңбаева К.Б.-педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.02), Байышева Г.Ж.-педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.02), Арынбаев Э.К. –педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.02), Абдывасиева З.-педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.02), Турдубаев К.Т.-педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.02) ж.б адистер эмгектенет.

Эксперттик комиссия расмий оппоненттер катары төмөнкү адистерди сунуш кылат:

Биринчи расмий оппонент катары адабиятты окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис педагогика илимдеринин доктору, доцент К.К.Акматовду сунуш кылат (13.00.02). Негизги илимий эмгектери:

1.Мектепте акын-жазуучулардын өмүр-баянын чыгармалары менен биримдикте окутуу.Монография.-Бишкек-2019,-316 б;

2.Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы (А.Муратов менен авторлош).Окуу куралы-Б 2021,568 б

3.Кыргыз адабияты: Өмүр баяндар жана чыгармалар (А.Муратов менен авторлош).1-2-китеп-Б:2019,1-китеп 324 б,2-китеп 344 б.

4.Кыргыз адабиятындагы мугалимдин образы жана аны мектепте окутуу.Монография.(Т.Жусупова менен авторлош)-Б.:2019,-200б

5.Ч.Айтматовду мектепте окутуу.1-китеп. (А.Муратов менен авторлош).Б.:2018.- 304 б

6..Ч.Айтматовду мектепте окутуу. 2-китеп. (А.Муратов менен авторлош).Б.:2018.- 284б

Экинчи расмий оппонент катары адабиятты окутуунун теориясы жана практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин кандидаты А.Ж Шералиеваны сунуш кылат (13.00.02) Анын эмгектери;

1.Кыргыз элинин салттуу билимдеринин негиздери.Методикалык колдонмо.-Бишкек 2016 ISSN 978-9967-469-23-5.

2. Кыргыз элинин салттуу билимдеринин негиздери.Хрестоматия.Бишкек-2017. ISSN 978-9967-469-23-3.

3.Окуучунун дүйнөгө болгон көз карашын калыптандырууда фольклордун ролу.И.Арабаев атындагы КМУ Жарчысы.№1(1)-Бишкек 2017.ISSN 1654-5611.

4."Манас" эпосу жана салттуу малчылык.- Бишкек,Кут бер.2019.

5."Манас" эпосу жана этномедицина..-Бишкек Кутбер.2019.

6."Манас" эпосундагы салттуу билимдер.-Бишкек.Кутбер 2019.

7.Жаш муундарды тарбиялоодо элдик оозеки чыгармаларды окутуунун мааниси. К.Карасаев атындагы БМУ Жарчысы.№4.(58) 2021.

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы изденүүчүнүн документтерин карап чыгып И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы Д13.23.673 диссертациялык кеңешине адистиги боюнча 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн изденүүчү **Байиева Бегайым Абдугапаровнанын «Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуунун технологиялары (орто мектептин мисалында)»** деген темадагы диссертациялык ишин коргоого кабыл алынуусун сунуш кылат.

Эксперт

A. P.

И.И.Д., доцент **А.С.Мукамбетова**

А.С. Мукамбетова
И.И.Д. доцент А.С.Мукамбетова
И.И.Д. доцент А.С.Мукамбетова

*Дата постановки
заключения в ДС
13.28.673*

У. нар. А. Мурбаева

И. АРАБАЕВ атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. И. АРАБАЕВА
КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ
А.С. Мукамбетова